

տրտման ազդեցութեամբ տեսնուած չէին: Արամիս գիտնականն այս երեւոյթն սխալ քննել և արգիւնքն եղաւ մեր վերջ յիշատակած գիւտը:

Ի՞նչ է այս գիւտին օգուտները: Եթէ յարմար գործիքներ պատրաստուին պիտի կարենայ բժիշկ մի՞ որ, աչ. հիւանդի մը փտած կամ քաղցր-կեղտոտ ոսկրները լուսանկարել, կոտորած ոսկրները՝ այսպէս բռնել, պիտի կարենայ նշմարել, առանց հիւանդը շարժարեւոյ. հրացանի մը գոգակին մարմնոյն մը կողմը գտնուիլը գիւտութեամբ պիտի տեսնէ, առանց վերայափ գործիքով տանջելու գոգակա՛հարը: Ինչէ՛ր կը հնարէ գիտութիւնը:

Այս գիւտը բոլոր աշխարհէ գիտնականաց մտադրութիւնը գրաւեց եւ ամէն տեղ եղած փորձերն լիովին յաջողութիւն գտան եւ նորանոր կարելւոր մերձեցուցումներ եղան: Քանի մ'որ յառաջ Պարիսի «Gaulois» լրագիրը հաղորդեց որ մէկ փորձեր է գոց նամակ մը լուսանկարել, եւ մէկ գիտութիւնը շատ յայտն է պայծառ լուսանկարել է, որուն նմանահանութիւնը նոյն լրագիրը հրատարակեց: Ուրեմն այսուհետեւ նամակի գաղտնիք ալ չմնաց:

Դարուր սկիզբն շատ բան անկարելի կը համարուէր, եւ մենք այսօր կը խայեղենք. օր. աչ. ո՛վ կրնար մտքէն անցընել թէ Տաբլերաւոր մղուներով հետո մարդիկ իրարու հետ կարենան խօսիլ, եւ սակայն ունինք — հետաձայնը. ո՛վ կրնար զուշակել թէ հետաւոր բարեկամի մը, ազգականի մը ձայնն՝ նոյն իսկ իւր բացակայութեան ժամանակ պիտի կարող ըլլա՞նք լսել, եւ սակայն ունինք — ձայնագիրը. ո՛վ կրնար մտքէն իսկ անցընել թէ թուշով թուշուն, փայլակն կայլան, կարենան լուսանկարուիլ, եւ սակայն ասոնք իրականութիւն են այսօր:

ԱՅԼԵՐԻ ԱՅԼԵՐ

ՆԱԲԻՐԹԻՆԵՆԵՐ

1. Շւեդիայի ժամանակագրութեան նայ ձեռագիրները: — 2. Ս. Ասողիսնարի վկայարանութեան յոյս բնագիրը: — 3. Դ. Բ. Բ. Ձուպիդէ: — 4. Հայաստանեայց Նիկիոսի սեղանատրութիւնը: — 5. Ս. Ներսէս Շնորհաւել: — 6. Պրոֆ. Փր. Միլլէր: — 7. Էնլիսմանի Արքեպիսկոպի մը գեղեցիկանք ճիւղնայի մէջ: — 8. Գեորգայ Կիպրացոյ Նիկոնի. Նուիրապետութեան նին նայ թարգմանութիւնը: — 9. Համառոտ վիճակացոյց Ռոմանասայոց: — 10. Նոր Կոստանքանի նստողն նայ թարգմանութիւնը: — 11. Ազգային մատենագրութիւն: — 12. Ամբրիկացի հայագէտ Օր. Էլյաս Ս. Բ. — 13. Գ. Շուրմերգէր յԱնի: — 14. Հայ բանաստեղծութիւնը: — 15. Վերջին գարնաւու Հայոց պատմութեան մասին: — 16. Ռուսահայ գրագէտ Արշակ Կոստանքանց յոտալիւն: — 17. Թերֆիսի Արքեպիսկոպի Հարարչիւն: — 18. Վերնորթիւնը:

1. Եւրոպեայի Ժամանակագրութեան հայ յեռագիրները: Պրոֆ. Th. Mommsen գերմ. Hermes

լրագիրն մէջ (1895, թ. 30, էր. 321—338) Եւսեբիոսի ժամանակագրութեան հրատարակութիւնները համեմատելով՝ կը գտնէ որ ծանօթ ձեռագիրներն մի միակ ձեռագիրն են, այն է Ելմիսանի թ. 1724 ձեռագրէն յառաջ եկած են, եւ կը վերջացնեն ըսելով՝ որ նոյն ձեռագրի վրայէն նոր հրատարակութիւն մը հանդերձ թարգմանութեամբ ցանկալի է:

2. Ս. Ապոլոնիոսի Հիւսթանթինոս յոյ բնագիրը: Հռոմացի Ս. Ապոլոնիոսի վկայարանութիւնն առաջին անգամ՝ ծանօթացաւ գիտնոց հին հայ թարգմանութեանն որ 1874ին վենետիկ հրատարակեցաւ («Վարք եւ վկայարանութիւնը Սրբոց»): Նոյնը անգղիերէն թարգմանեց F. C. Conybeare, եւ գերմաներէն՝ Burchard, իսկ Պրոֆ. A. Harnack քննադատեց: Այժմ՝ Բուլանդիստ Եփեսոսեան J. van Cheyn Պարիսի յն. թ. 1219 ձեռագրին մէջ գտաւ յուշարէն բնագիրը (Μαρτύριον τοῦ ἁγίου καὶ πανεπιστάτου ἀποστόλου Ἀπολλων τοῦ καὶ Σαχχέα) եւ հրատարակեց (1895, Analecta Bollandiana. 14, էր. 284—294): Սակայն ասիկայ սկզբնական բնագիրը չէ, վստի զի մէջը յաւելուածներ, յապաւումներ եւ փոփոխութիւններ կան:

3. Դ. Բ. Բ. 2-րդ դարի հայագէտ յոյն ի թերթին 'Εκκλησιαστική Ἀλήθεια, թ. 15 (1895—96) էջ 86—87. հայերէն Հաւատարմ հանգանակին հին մէկ բնագիրը հրատարակեց, նոյն թերթին էջ 60—62 եւ 69—71 մէկ յօդուածին առթիւ:

4. Հայաստանեայց Եկեղեցոյ Վերահռոմէական վեպի գրքի Հ. Գելցերի (H. Gelzer) ի թերթին «Berichte der k. sächs. Gesellschaft d. Wiss.», 1895 էջ 109—174: Այս յօդուածն իւր սխալ տեսութիւններովն հանդերձ ունի կարեւորութիւն մեզի համար: Փ. Բուզանդայ մասին կը գրէ հեղինակի՝ թէ Գ. Գալու վերջերը յուշարէն գրուած ըլլայ. յետեւ մանաւանդ այն կէտին վրայ՝ որ Պրոկոպիոս նոյնը գործածած է: Կան նաեւ Ագաթանգեղոսի, Չենոբ Գլախայ եւ այլ հայ պատմաց վեպի հետազոտութիւններ: Մտադիր կ'ընէ որ Բուզանդայ էջ 87 յիշուած՝ «գրէին զայս սխալ» նոտարացի սղաւյլին՝ պարզապէս յուշարէն սղաւյլից = նոտար բառն է, զոր M. Lauer Բուզանդայ գերմ. թարգմանութեան մէջ (Կէօն, 1879) չէ հասկըցած: Նոյն բառն է նաեւ Եւսեբիոսի Եկեղեցական պատմ. (վենետ. 1877, էջ 468) մէջ «գրիչ երագագիրը սխալ» ձեռով յիշուածն, որ մանաւանդ սխալ էր ընթերցելի է:

5. Ս. Ներսէս Ընդհանրէ: Գունարէն 'Εκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια լրագրին մէջ (1895—96, թ. 15 էջ 60—62 եւ 69—71) Դ. Յ. Ք. 2-րդ քիզէն Տրատարակէց Ս. Ներսէս Ընդհանրէ կենսագրութիւնը (ծննալ 1102ին, կմեղկս ընտրեալ 1166ին, վախճանեալ 1173ին): Կենսագրութեան կը յաջորդէ Ս. Հայրապետին առ Մանուէլ Կոմեննոս կայսրն ուղղած Հաւատոյ դաւանութիւնը:

6. Պրոֆ. Քր. Մէլլէր «Wiener Zeitschrift f. d. K. d. M.» Թերթին մէջ (4 տետր 1895) կը դնէ կարճ տեղեկութիւն մը Մ. Արիկեանի Տաճկերէն-Հայերէն բառարանին (Կ. Պոլ. 1892) վրայ: Նոյն Պրոֆ. ը նոյն տեղ նոր պարսկերէն քանի մը բառերու ծագումը քննելով՝ կը յիշէ Համանցեղ Հայերէն բառեր ալ, ինչպէս دژالک = ԳՊՐԷԼ, دشت = ԳՊԵՆ, دشت = ԳՊԵՆ, دشت = ԳՊԵՆ, دشت = ԳՊԵՆ, دشت = ԳՊԵՆ:

7. Էմիլ-Յէլե Արիկեանի Բերեդնալ Տրիստի Բիլ: Տրիստի Լատինաց S. Giusto Մայր եկեղեցւոյ փոքր դրան արտաքին կողմը այլեւայլ նշանաւոր անձնաւորութեանց գերեզմանաքարերը ագուցուած են: Ի մէջ այլոց կան նաեւ երկու Հայ եպիսկոպոսաց գերեզմանաքարերը: Մէկուն վրայ Հայկական եկեղեցի մը ուրուագծուած է, վրան երկաթագիր ՍԲ ԷՋ (միանին) գրուած: ասոր տակը կայ Հետեւեալ արձանագրութիւնը.

ՏԵՐՈՒՆԵԱՆ ԿՈՉՄԱՆ ԵՂԵԱՆ ԶՈՒԳԱՆ ԿԻՐ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆՈՒՆ ՄԵԾԻ ԽՈՐՀՐԴՈՒՆ ԿԻՐ
ԾԵՆՈՒՆԻ ԲԱՆԵՆՈՒՆ ԲԱՆՈՒՆ ԲԱՆՈՒՆ ԿԻՐ
ԱՐԵՎԻԿԱՆՈՒՆ ԷՋՄԱՆՈՒՆ ԿԻՐ
ՄԵԾՆՈՒՆ ԱՐԵՎԻԿԱՆ ԲԱՆՈՒՆ ԿԻՐ
ԶԻՄԱՆՈՒՆ ՏԱՆՈՒՆ ԽՈՐՀՐԴՈՒՆ ԱՆՈՒՆ ԿԻՐ
ԹՈՂԵԱՆ ԷՋՄԱՆՈՒՆ ԸՋՈՒՆ ԳՈՒՆԱՆ ԳԻՐ
ԴԻՄԷ ՄԵՆԱԿԵԱՆ ՅԵՆՈՒՆ ԽԵՆ ԳԻՐ
ԱՅԻ ՅԱՆԱԿԵԱՆ ՓԱՆԻ ԿԱՅԵԱՆ ԳԻՐ
ԻՆԵՆԱԿԱՆ ԿԻՐԱՆ ԽԵՆ ԿԱՅԵԱՆ ԳԻՐ
ՄԵՆԱԿԱՆ ԹԵՆԱՆ ԴԵՆԱՆ ԳԱԶԱՆ ԳԻՐ
ԵՆ ԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆՈՒՆ ԿԻՐ
ԵՆԱԿԱՆ ԵՆ ԵՆԱԿԱՆ ԿԱԶԱՆ ԿԻՐ
ԶՈՐ ԵՆ ՄԱՆԱԿԱՆ ԳՈՒՆ ԱՅՈՒՆ ԿԻՐ
ՀԱՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՄՈՒՆ ԿԻՐ
ԱՅՈՒՆ ԳԵՋ ՀԱՆԱԿԱՆ ԿԱՅԱՆ ԿԻՐ
ՄԱԶ ԵՆ ՅԱՆԱԿԱՆ Ի ՄԻ ԼԵՆԱՆ ԿԻՐ
Ի ԹՈՒՆ ՀԱՅՈՒՆ ԲԱՆԱՆ ԵՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱՆ
1796 Ի ՄԱՐՏԻ 17

Ասոր կը յաջորդէ լատին արձանագրութիւն մը, այժմ մնաց ըստ բաւականի, որուն

իմաստը նոյն է վերոյն Հետ: Այս Բարութիւն Արեւիկայի մասին Տրիստի անցեալ դարու Հայ (Միսթարեանց) ժողովրդագիտութեան «Գիւրջ վախճանեց, մտենին մէջ կը կարանք. «Յամի Տեան» 1796, թ 14 Մարտի, ի 9 ժամու առաւօտու վախճանեցաւ ի ծերութենէ Գեարապետի Բաւնեցի Բարութիւն վարդապետն, եւ Արհիպիսկոպոսն Էմիլ-Յելե յառաջագոյն ընկալեալ զուրմ խորհուրդս, ի Հասակի Հարիւր եւ մի ամաց, (որպէս ի մի գրուածոյ իւրմ ի յայտ եկեալ է, եւ թէպէտ ի Թաղմէն Այցառողի մեռելոց գրեցաւ 96 ամաց): Եւ յերրորդ աւուր, այս է ի 16 ամացս յուղարկուողոցս ի Սուրբ Յովնայի, եւ մարմիննորա եղաւ յառանձին ի նորափոր շիրմի ի ձախմէ կողմանէ առաջի փոքր դրան նոյն եկեղեցւոյն: Երոյ վերայ դնիլ ունի եւ վէմ քանդակագործի, որ է մեր յառաջ բերածն:

Հանգուցելոյն «Արհիպիսկոպոս Էմիլ-անին, տիպառն 1800ին արուցեալ ղիննայի Միսթարեանց առաջին Արքայոր» Գեր. Աստուածատուր վ. Բարեկենսին:

Ասէ տւեի Հնագոյն է ուրիշ Բաղնիքի Հայ եպիսկոպոսի մը լատինագիր գերեզմանաքարը, Հայց Միսթարեանց Տրիստ Հաստատուելէն (1773) 17 տարի յառաջ (1756), որ նոյնպէս վերոյիշեալ տեղը կը գտնուի: Արձանագրութեան վրայ՝ մէջտեղը կայ եպիսկոպոսական թագ, որուն մէջ կողմը խաչ-գաւազան, միւս կողմը եպիսկոպոսական գաւազան. ասոր տակը Հետեւեալն՝

D. M.

Martino Carabeth

Ejō Baghesen, ritus armen.

pro cath. fide

D. Athanasij sortem macto

C. P. Q. T.

splendido peracto funere

H. M. P.

VI. Kal. Mar. MDCCLVI.

Արձանագրութեան Համեմատ՝ Մարտի-նոս (անշուշտ՝ Մարտիոս) Կարապետ Հայ եպիսկոպոսն Բաղնիքի՝ կամողիկէ Հաւատքին Համար Ս. Աթանասի վիճակը կրած՝ (ամուսն ձգուած) մեռած է ի 24 փետր. 1756 եւ շքեղ յուղարկուորութեամբ թաղուած:

8. Գերբէյ Կըրպան-Կըրպան. Նոյնպէս Գերբէյ Կըրպան-Կըրպան: Դաւանութիւնը:

Ի Բաւնեցի Բարութիւն Արեւիկայի մասին տես Զմայեան Գ. էջ 865, 872:

ազգէան F. C. Conybeare ի թերթին Byzantinische Zeitschrift (V. Band, 1. Heft, 1896, էջ 118—136) հրատարակեց Gelzerի (1890ին) հրատարակած Գեորգայ կիպրացոյ Եկեղեցական նուիրապետութեան յոյն բնագրին հին հայ թարգմանութեան համեմատութիւնը: Այս հայ թարգմանութիւնը կը գտնուի Վատիկանի թ. 3 հայ ձեռագրին մէջ, գրուած 1270ին, թղ. 270: F. C. Conybeare կը նշանակէ միայն հայոյն ի յունե տարբերութիւնները:

9. Համաօր լիւիւցայոյ Ռուսահայոյ: Արթ. 8. Ղեւոնդ ԲՏ. փափազեանի ի կալաց հրատարակած 1896ի Հայ-ռուսներէն պատկերազարդ Ցարեցուցէն կը քաղենք Ռուսներոյ քանի մը քաղաքներու Հայոց վիճակագրութիւնը:

Պալէսթին, Մայրաքաղաք Ռուսներոյ: Եկեղեցի Ս. Հրեշտակապետ, կառուցեալ 1781ին: Քահանայ 2: Վարժարան երկսեռ, Միսաքեան եւ Արարտեան: Ժողովուրդ 200 տուն: Եկամուտ 25.000 ֆր. տարեկան:

Բիլէլի, Եկեղեցի Ս. Կարապետ, շինեալ 1882ին: Քահանայ մէկ: Ժողովուրդ 20 տուն:

Եւլ, երբեմն մայրաքաղաք Մոլտուիլոյ: Եկեղեցի Ս. Աստուածածին, 1395ին կառուցեալ: Ս. Լուսաւորիչ, 1882ին շինեալ: Քահանայ մէկ:

Պլիւսաւ, Եկեղեցի Ս. Աստուածածին 1350ին, եւ Ս. Երրորդութիւն, 1795ին կառուցեալ: Քհնյ. 4: Ժողովուրդ 250 տուն:

Ռուս, Եկղ. Ս. Ածածին, 1610ին կառուցեալ: Քհնյ. մէկ: Վարժարան երկսեռ. "Թեոդորոս Մողոմնեան", անուամբ 1884ին շինեալ: Ժողովուրդ 100 տուն:

Թւրի-Օթիւ, Եկղ. Ս. Ածածին, շինեալ 1825ին: Քհնյ. մէկ: Ժողովուրդ 60 տուն:

Փիլիւ, Եկղ. Ս. Ածածին (1780), Ս. Գեորգ (1710), Ս. Թարութիւն 1891ին կառուցեալ: Քհնյ. երկու: Վարժարան երկսեռ, Ս. Ղեւոնդեանց եւ Ս. Հովհիսիմեանց: Ժողովուրդ 200 տուն, որոյ կէսն շրջակայ քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ են:

Պրիւլի, Եկեղեցի Ս. Աստուածածին, 1873ին կառուցեալ: Քհնյ. մէկ: Ժողովուրդ 60 տուն, Մաշին ալ միասին:

Պաղ-Ցաւ, Եկղ. Ս. Աստուածածին, (հրեկեալ 1891ին): Քահանայ մէկ: Վարժարան երկսեռ: Ժողովուրդ 50 տուն:

Թաւ, Եկղ. Ս. Լուսաւորիչ (նորակառոյց): Քհնյ. մէկ: Ժողովուրդ 70 տուն:

Սալիւ, Եկղ. Ս. Լուսաւորիչ (անկատար): Քահանայ (այցեւոյ): Ժողովուրդ 5—10 տուն, եւ պանդուխտք մատակարարէ 1.000 անձինք:

Կուլոյ, Հայք թեւ. խիտ փոքրածիւր, միայն 50 տուն, սակայն վաճառականութեան հրապարակի վրայ մեծ դիրք մը գրաւած ունին. ի մէջ այլոց, հանրածանօթ վաճառականներ են Մեծ. Տեաք՝ Թակոր Նեաէյ, Անտոն Զունդ, Աւետիս Քեահեանեան, Թեոտոր եւ խաշեկ Դրանիոյեանց, Մկրտիչ Զունդ, Կարապետ Փոփովիչ, Եղբարք Գ. Զունդ, Եղբարք Թ. Չերքէս, Էմմանուէլ Գարագաշ (նախորդ օգնական քաղաքապետի), Եղբարք Մեխիտոն եւ Մանուէլ Խ. Լուքս, Ա. Չարան (նշանաւոր փաստաբան), Աւագ Թ. Աւագեան (ներկայացուցիչ Մանթաւաշի համալուսար վաճառատան ի Ռուսներէն, Սերպիա եւ Պուլհարիա), Մկրտիչ Սաւուրիկ ալեւրի գործարանատեր, եւ այլք:

Եկեղեցի Ս. Աստուածածին 1858ին կառուցեալ: Քահանայ մէկ:

Ասկէ դատ կան նաեւ Պագով եւ Գոնս. թանցա ազգայիններ, որոնց վիճակացոյցը ակամայ դուրս է մնացած Ցարեցուցէն:

10. Նոր Կրօնական Դոգման Կոնգրէսը: Բիւլէ: Պրոթ. Ա. Թ. Ռոբինսոն Նոր հրատարակած Texts and Studiesի մէջ (Vol. III. Nr. 3 [տես թերթիս Ժամկը] էջ 72—98) կը խօսի հայերէն Նոր կտակարանի վրայ, եւ հայերէն բնագրին յունարէնէն տարբերութիւնները ճիշդ կը գտնէ Բ կամ Գ դարու նորագիտատորի կրկնագիր (Սինայական) բնագրին հետ: Ասկէ կը հետեւի՝ որ մեր Նոր կտակարանը նախ այս աւորի բնագրէն թարգմանուած է, յետոյ Եւթանդեայ ստուգաբանած յունարէն բնագրին յարմարցուած է, սակայն հին ասորեոյն հեղեղը մնացած են:

Այս հրատարակութեան քննադատութեան առթիւ՝ Պրոթ. Կոնիքի "The Academy" ի մէջ, (տ. թերթիս Ժամկը) քանի մը կարեւոր կէտերու ալ մտադիր կ'ընէ: Մ. Խորենացի, կ'ըսէ, կը յիշէ Ս. Սահակ ասորիէնէն թարգմանեց Ս. Գրիգը, եւ յետոյ յունարէնի վրայէն ուղղուեցաւ. իսկ Կորին եւ Փարպեցի յունարէնէն թարգմանուած կը դնեն. այժմ՝ յայտնի է որ իրաւունքը Խորենացոյնն է: Արդէն Թեոդորոս Քոնթինատ (այ. վեհեա. 1833) կը յիշատակէ մարող Նոր կտակարանի այս յին թարգմանութիւնը, իբր թէ Ս. Գրիգոր (Սեբաստիան) այս թարգմանութիւնը գործածած

ըլլայ: Կոնիքի մտադիր կ'ընէ նաեւ՝ որ Հայերէն Ղոր կտակարանի յունարէնէ շեղումներն ըստ մասին կը միարանին նաեւ վրացերէն թարգմանութեան հետ, եւ սա եւս ասորի Սինայական բնագրին հետ՝ նոյն մասերուն մէջ, եւ որովհետեւ վրացերէն Ս. Գրքը վերջին անգամ Ս. Եւթիմիոսի ձեռք 1026ին փոփոխուած է, սաղոգ կ'երեւայ որ վրացի թարգմանութիւնն եւս ի սկզբան այս ասորի բնագրին վրայէն եղած է. ուստի ցանկաւ է վրացի Տնագրոյ թարգմանութեան օրինակը գտնել:

11. Աշտիշէ Դաւիթ-Քրէն: Լայպցիգի Նշանաւոր հրատարակիչ-գործաձառը B. G. Teubner կը ծանուցանէ՝ որ ներկայ 1896 տարւոյ ընթացքին մէջ պիտի հրատարակէ Եւնայի Համալսարանի գործակցութեամբ Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum. Այս «Մատենագրանի» մէջ պիտի հրատարակուին ի մէջ այլոց՝ Fasc. (Տետր) II: Patrum Nicaenorum nomina graece... armenice...; (Անուանք Հարցն Նիկիոյ, յունարէն... Հայերէն, եւն.) Fasc. V. Dorothei, Epiphani, Hippolyti, Irenaei, Simeonis logothetae qui feruntur de XII Dñi nostri... apostolis et LXX discipulis fabulae. Ex codicibus graecis... armeniacis, etc. (Յիշեալ Հարց գրութիւններէն 12 առաքելոց եւ 70 աշակերտաց մասին զոյցներ յոյն... հայ եւն ձեռագիրներէ:) Fasc. VI. Anonymi narratio de rebus Armeniorum... (Անբնութի պատմութեան թարգմանութիւնը) Fasc. VII. Des Faustus von Byzanz Geschichte Armeniens, (Թ. Բիւզանդի պատմութեան թրգմ.) Fasc. VIII. Des Stephanos Asolik aus Taron Universalgeschichte, (Ասողի պատմ. թրգմ.)

12. Աւելի-ճէ Կոյսէր Օր. Էւոյ Ս. Բ.: Անցեալ տարւոյ ընթացքին մէջ ամերիկացի Հայագէտ Օր. Alice Stone Blackwell Հայերէն այլեւայլ ոտանաւոր բերթուածներ անդիներէն թարգմանեց՝ ոտանաւոր, եւ Ամերիկայի այլեւայլ լրագիրներուն մէջ հրատարակեց: Յառաջ կը բերենք մէզի ծանօթները:

1. „Boston Post“ 21/VIII. Death of the youth of Zeitoun (from the Armenian of Murgurditch Beshiktashlian.)
2. Ibid. 2/IX. The song of Dalvorig (from the Arm. of Mihran Dam.)
3. Ibid. 23/IX. A poet's farewell (from the Arm. of Bedros Tourian.)
4. Ibid. 21/XI. What shall we do? (from the Arm. of Raphael Patkanian.)

5. Ibid. 26/XI. Armenian song (from the Arm. of Leo Alishan.)

6. Ibid. 2/XII. The lament of Mother Armenia (from the Armenian.)

7. Ibid. 9/XII. The Armenian and the Moon (from the Arm. of R. Patkanian.)

8. „The Ludnay inter Ocean“, 25/VIII. The nightingale of Avarair. (from the Arm. of Leo Alishan.)

9. „The Christian Register“ 26/IX. Armenian Cradle-song (from the Arm. of R. Patkanian.)

10. Ibid. 31/X. Little lake (from the Arm. of B. Tourian.)

Ատոնցմէ զստ հրատարակեց նաեւ անգլիերէն Woman's Journal, Boston Evening Transcript, Worcester Daily Telegram լրագիրներուն մէջ՝ Թոթոխեանցի «Երծեռնակ», Բաֆֆիի «Եռվակ», Հ. Ալիշանի «Պարու», եւ «Լուսնակ», Պէշիկմաշեանի «Գարուն», Ի. Բիւր ձայնից, «Ապառաժու», եւ «Գու զով ինգրես», Ռ. Պատկանեանի «Հիփի» էլ լռեց, «Ջարթիր», «Թէ իմ այլուոր», «Ուղեք թու Սուլթան», եւ «Վանայ օրոր» քերթուածները:

13. Գ. Շլումբերգեր ԳՍԷ: Gustav Schlumberger աշխարհածանօթ գրամագէտն, որ նաեւ Հայ դրամներու ընտիր Ժողովանոց մ'ունի, անցեալ տարի Անի քաղաքն այցելութիւն ըրած է եւ իւր տպաւորութիւնները կը հաղորդէ: Շլումբերգեր մեծ զմայլմամբ կը խօսի այս աւերակներուն վրայ, պաշտան, կաթողիկէն, եկեղեցիներն ու պարիսպը՝ «Ճարտարապետութեան սաղոգ վարպետական գործեր, կ'անուանէ» «Ի մասնաւորի կաթողիկէն եւ եկեղեցիք լաւ վիճակի մէջ են, կ'ըսէ, ճարտարապետ Յրգատայ այս գեղեցիկ շինութեանց եւ ոչ մէկ քարն փճացած է, այն Յրգատայ՝ որ 986ին Կ. Պոլսոյ Ս. Յովնայի գմբէթն, որ երկրաշարժէ կործանած էր, նորոգած է: Կաթողիկէն արտաքին պատեւուն վրայ ծ եւ ծԱ գարեւելի Հայերէն գեղեցիկ արձանագրութիւններ կան: Գոնենն ու պատուհանները զարմանալի կերպով քանդակուած են, եւ իրենց հարուստ զարդարանովը կը յիշեցընեն արաբական արուեստի ամենագեղեցիկ գործերը: Քարերու գեղեցիկ կենդանի կարմիր գոյնը այս իւր նոյն քաղաքի հմայիչ ազդեցութիւնը մեծապէս կը սաստկացընէ... Եկեղեցիները պատկերներով ծածկուած են, կան նաեւ քանի մը որմանկարներ (fresque) ... Եւ բոլոր քաղաքը սուսգիւ միջինդարեան թանգա-

րան մին է, Կ. Եւոմերեքեր կը բազմայ որ քանի մը հարիւր հազար ֆրանկ ծախքով ինչ ինչ նորոգութիւններ ըլլաւ, եւ պահապան մը դրուի որ այս եղական շքեղութիւնն, ծ. դարու այս քրիստոնէական քաղաքը շոյնանայ:

14. Հայ Բաւարիէ-Ռէնը: Անցեալ տարի ըստ Norrenberg-Mackel ընդհանուր գրականութեան պատմութեան նոր տպագրութիւնը, որուն մէջ հայ բանաստեղծութիւնն իւր պատուաւոր տեղը բռնած է (Եր. 298—312). Այս մասին յօդուածագիրն՝ Վիեննայի Միլիտարեան Հ. Արիտակէս Վյուլթրովան, ընդհանուր տեսութիւն մը կ'ընէ Գողթան երգերէն սկսեալ մինչեւ Ժ.Ձ դար, յառաջ բերելով նաեւ ընտիր կտորներ իւրեւ ճաշակ:

15. Վերջն Գրեթո Հոյց պոետ-Ռէնը Ժամ: Միւնխէն Allgemeine Zeitung Զաւե-լուածին (Beilage) № (1895 Nr. 289—90, Հոկտ. 18 եւ 19) Karl Hron գրեց ընդարձակ տեսութիւն Եր անցեալ եւ նախորդ դարերու Տաճկահայաց պատմութեան վրայ, մերձեցրեւ. լով վերջին դէպքերու Գործածած աղբիւրները բաւական հին են եւ ոչ ճշգրեալ, ինքն ալ տեսութեանց մէջ միակողմանի է եւ ոչ անկեղծ: Թօգուածը թերեւս միայն Եւրոպացոց համար նորութիւններ բովանդակէ:

16. Ռուսահայ երգիչ Արշակ Կոստանդնույ յիշուի: «Il Risorgimento» իտալերէն լեա-գիրն «Manon» նուագախաղին (opera) վրայ գրած տեղեկագրին մէջ, քաց յայլոց, կը յիշէ Պր. Արշակի յաղողութիւններն հետեւեալ խոսքերով: «... Նուագախաղին ներկայացման մէջ առաջին պատիւը կը վայելէ Օրփորդ Ա. Ստեկ-կիի եւ Կոստանդնույի: ... Կոստանդնույն Տե-նոյն համար» որ արդէն Carmenի մէջ գնահա-տուած է, պիտի ըսեմ որ ստուգիւ իւր բաժ-նին տիրելով՝ յայտնեց թէ արդարեւ խնայքի գերասանն մըն է: Երկրասարդ հասակաւ եւ երիտասարդագոյն իւր ասպարէզին մէջ, այնպիսի շնորհք եւ այնպիսի զգածմամբ կ'երգէ՝ որ հասարակութեան պաշտելին եղած է: Զերմ, ազդեցիկ եւ գեղեցիկ ձայն մ'ունի, եւ Կոստանդնույն գեղեցիկ ասպարէզ մը դուշակել՝ ստուգիւ յախուս զատաստան է: «Manon»-ի մէջ կատարեալ De Grioux մըն է, եւ իրաւա-մբ միշտ բռնւած ծափահարութեամբ ողջու-նեցաւ: Երկրորդ արարուածին մէջ՝ «Chiodo gli occhi» (Փակեմ զաւ) ազդեցիկ եւ քաղցրա-լուր միմեջերգը (romance) կրկնելու ստիպուած, Կոստանդնույն ցոյց կու տայ թէ անչիւ գերասան

է՝ եւ երգի մէջ քաղցրիկութիւն: A Parigi andrem (Պարիս պիտի ելլեմք) — «յին» եւ եր-կրորդ արարուածին յանգերգին մէջ, գերասա-նուհոյն հետ յիշատակուելու արժանի է: ... Կը յիշատակէ նոյն լրագիրն թէ մեծամեծ պար-գեւաներով յայտնեց ժողովուրդն իւր համակրու-թիւնն այս երիտասարդ հայ գերասանին: Նոյն նիւթին նկատմամբ կը գրէ եւ իտալական «Il popolo pistoiese» շաբաթաթերթը 1896 թ. 6: «De Grioux գծախոտ ասպետին, Պր. Կոստան-դնույի վրայ» որ իւր ներդաշնակ ձայնին ու քաղցր աղմակն ուժով «il Sognano» շքեղ երգին մէջ գիտէ զմեզ յափշտակել, շատ զօ-րեղ կը խօսի հասարակութեան յափշտակուած սքանչացումը, որ ճանցաւ ի նմա այն արուես-տագէտն՝ որուն պահուած են մեծագոյն յաղ-թանակներ:

Իտալական զուարթ երկնից տակ քաղած պսակներուն վրայ կը յաւելուք մեր «յաղո-ղութիւն» բարեմաղթութիւնն ալ:

17. Թիֆլիս Հոյց շաբաթաթիւթն Ընկեր-ւիւնը: — Ընկերութեան 1894ին եւ անցեալ տարւոյ վերջն հրատարակած համառօտ տեղե-կագրէն կը քաղենք հետեւեալները: Ընկերու-թիւնն հիմնադրութեան ակիզէն (1880) մին-չեւ 1895ի վերջը 102 հրատարակութիւն ու-նեցած է այսինքն՝

1879ին	1	1888ին	2
1880 „	5	1889 „	1
1881 „	4	1890 „	2
1882 „	5	1891 „	16
1883 „	1	1892 „	18
1885 „	4	1893 „	12
1886 „	1	1894 „	10
1887 „	1	1895 „	19

Այս հրատարակութիւններն բովանդա-կութեան կողմանէ կը բաժնուին՝

1. Մանկական գրագրարան՝ 22 գիրք.
2. Ժողովրդական գրագրարան՝ 16 գիրք.
3. Հան-րամատչելի գիտնական գրագրարան՝ 13 գիրք.
4. Բնլեւարիտիկա եւ բանաստեղծութիւն՝ 25 գիրք.
5. Պատմութիւն եւ ժողովրդական նիւթեր՝ 13 գիրք.
6. Դասագրքեր եւ ձեռ-նարկներ՝ 4 գիրք.
7. Հայոց մատենագիրներ՝ 4 գիրք.
8. Կենսագրութիւններ՝ 1, որոնցմէ ու մանք կրկին տպագրուած:

Ընկերութիւնն այլեւայլ անդամներ ունի.

1. Իւլիոս Լեւոն, որ տարեկան 6 ռուբլի կը վճարէ եւ 5 ռուբլի գիրք կը ստանայ.
2. Մշտլոս Լեւոն, որ միանուագ կը վճարէ

առ նուազն 100 րբ. եւ ամեն տարի 5 րբ. գիրք կը ստանայ: 3. Աշխատիչն ա՛գա՛մ, որ կ'օգնէ ընկերութեան ա. Անգամներ գտնելով եւ ք. Հրատարակութիւնները ծանօտելով: Գրքերը կ'ուղարկուին ընկերութեան ծանօտելով: Անգամ կարելի է գրուիլ՝ ընկերութեան գրասենեակը (Барятинская улича, д. Гедевановоѣ, контора Общества издавния арм. книгъ, պոսիքը՝ Société arménienne de Publication, Tiflis, rue Bariatinska, maison Gedevanoff.)

Ընկերութեան նոր վարչութիւնն՝ որ 1891էն ի վեր եռանգուն գործունէութիւն ցոյց կու տայ, այժմ՝ նոր կարգադրութիւն մ'եւ ըրած է: Այսինքն՝ Թարգմանութիւններուն՝ 12—15 րբ. իսկ Տեղեկագրութիւններուն 20—25 րբ. վարձատրութիւն կու տայ իւրաքանչիւր թերթին համար. բացառիկ դէպքերուն աւելի վարձատրութիւն կը նշանակէ: Արտասպումներու մասին Մասնագործն առանձին որոշում կ'ընէ: Թարգմանութիւն ուղարկողները կը պարտաւորութեան ընտրիլը միայն ուղարկել: Հակառակ դէպքին՝ անուշադիր կը մնան:

Լիւրի յաջողութիւն կը մտղմենք այս պատուական ընկերութեան Եարգելի վարչութեան, եւ կը բաշխենք որ նաեւ Ռուսաստանէ դուրս գտնուող ազգայինք օգտուին այս ընկերութենէն:

Հ. Գ. Գ.

ԱՅԿԱՆԻՆ ԹԵՐԹԵՐԷ ԺԱՂԷՓՈՒՆՔ

1. Երջանիկ Թարգմանիչ մը: — 2. Հայ կնիւր: — 3. Հայ-երէն նոր թերթեր: — 4. Գաւառներն ու մամուլը: — 5. Երեքնգունան թերթեր: — 6. Յիսմամեակ Հայոց լրագրութեան ի Ռուսաստան: — 7. Կողկաստ Նայ լրագրութեան 50ամեայ յորելանի առթիւ: — 8. Գաւառական քաղեր: — 9. Վերնայի Միկիթարեան Միաբանութիւնը: — 10. «Լուսնայ», զրական անդէս, Գիթը, Ա: — 11. Գարգաշանի քննական պատմութիւն եւ Արթ. Հիմքեարակչնոստանի «ստուգարանական քաղարանը»: — 12. Հայ-երեւելիներ Ապստուան: — 13. Հայերը, պատմական ազգագրական ակնարկ: — 14. Աղջատաց եւ տառապնոց նպատ: — 15. Նոր Նայ րժիշկ մը: — 16. Պր. Ա. Արծրունի յիմնրիկա: — 17. 10.000 րբ. կտակ մը: — 18. Թուեր ու զրպարտութիւն: — 19. Պահրէի նորաստատա հայ-ընթերցատուն ու զօրասանը: — 20. Միքրայո Սրիքո աշխարհաբար Թարգմանութիւնը:

1. Երբեմն թիւնիւն ժ: «Արձագանդ», 1895. թ. 147. Գեր. Խորեն Եպ. Արեւիանէի «Մ. Խորենացոյ աշխարհաբար Թարգմանութեան», առաջին տպագրութիւնը՝ որ եղած է Փ. Եովհաննէս Անանեանի «առատաձեռն ծախք»-ը, սպա-

ռած բլաւով, երկրորդ տպագրութիւն մը պիտի կատարուի. եւ թէպէտ առաջին տպագրութեան գրածն ամբողջովին անցնէ և թարգմանիչն ձեռքը, սակայն այս երկրորդ տպագրութեան համար ալ գտնուած է բարեբար մը, որ է ուրի Տիկին Պոպովա (Աստարախանի Հայ տիկին մը): Այս լինի վրայ կը յաւելու նոյն թերթը. «Պոպով և խոտովանիւն, որ պոպովի մեծ վարձատրութիւն չեն տաւար մեր մէջ ոչ միայն երկրորդ կարգի Թարգմանիչներ, այլ նոյն իսկ առաջնակարգ Տեղեկագիրներ, Բնական հարցում մը կը հետեւի այս եղանակաւ: Տը կարգին կը վերաբերի խորենացոյ աշխարհաբար Թարգմանիչը... Եթէ ոչ առաջին եւ ոչ երկրորդ կարգի, աւելի... Եւ բնէ թէ բախտաւոր գրագէտներ ալ չկան: — Սակայն հարցում մը եւս. — Հրատարակեալ եւ Թարգմանիչ մը առտութեանց տարբերութիւնն իրաւունք կու տայ բնու առաջնի Թարգմանիչն ըստ ըմաց երկրորդ, երրորդ, թերեւս նաեւ չորրորդ համարելու... Միայն յաջողութիւնը՝ շատ անգամ գիտուած է, ուրիի մը մտաց մէջ պէ՛տք մը կրնայ զարթուանել, եւ իմաստաւոր կ'անուանեն այս զգածումը: — Եւ ինչ:»

2. Հայ կնիւր: Գաղղիերէն՝ La revue féministe պարբերական մէջ Հայ-Չաղղիերէն հրատարակած է ըստ բաւական լաւ առումներով: Թիւն մը «Հայ կնիւր» նկատմամբ: «Նոր-գար», 1895 լրագրին 224, 225 եւ 226 թուերուն մէջ հրատարակեալ է Թարգմանութիւնը: Արդի ինչորին վրայ նոր լուստարութիւն կը պիտի յօդուածագիրը: Ուշագրութեան արժանի է:

3. Հայերէն նոր թերթեր: — 1896 Յեր. Էն սկեալ ի Թեհրան կը սկսի հրատարակուիլ «Աստղ Արեւելեան», անուամբ շարաթաթերթ մը, մասնաւոր ժողով մը խմբագրութեամբ: Արտաստեղն է Պր. Մակար Կ. Մակարեան, եւ արեւն առաջին թուերը լոյս տեսած են: Բարեաւ կ'ողջունենք այս «Աստղ», որ իրեն թէ է լոյս տար եւ մաշար ճանապարհ ցոյց շտար: Հասցեն է Rédaction du Journal arménien, «Astegh-Arévelian», à Téhéran, Perse. — Առանա ալ սկսած է հրատարակուիլ «Իրաւունք», երկշարաթաթերթ, որ տալը տարի յառաջ քանի մ'ամիս հրատարակուած է:

4. Գառաւնիւն աւ Բաւալը: «Արձագանդ» կը գրէ. (թ. 2. 1896). «Բրաշի հարուած է գաւառական կեանքը, որչա՛ր նա ինքն երեւոյթներով, այնքան աւելն նա մի Թարգմանիչ աշխարհ է Հայ բնութեանը հասարակութեան համար... Ուստի մեր բնութեանը համար պակասը լրացնելու եւ մի ըստ կարելոյն երկրի ամբողջացած պատկեր տալու համար բաց ի մեր սեպհական գաւառական թղթակցութիւններէ, «Արձագանդ», սոյն համարից սկսած բանում ենք (կր բանանք)՝ գաւառը եւ մամուլը, բաժինը, որ բնութեանը կարող է գտնել կովկասեան գաւառներէ վերաբերեալ այն բոլոր հարցաբանական տեղեկութիւնները, որոնք լոյս կը տեսնեն տեղական Հայ, վրայի եւ առտութեանը: Եւ շնորհաւորութեան արժանի է «Արձագանդ», այս իւր նորութեան համար, որ